

УДК37.0(470+571)

І.І. Тригуб

ВИМОГИ ДО ПРОВІДНИХ КОНСУЛЬТАНТІВ З ПИТАНЬ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ У РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ

Освіта – це одна з найважливіших складових життя суспільства, що визначає його розвиток, сприяє формуванню людського капіталу, індивідуально-особистісному розвитку людини. Сучасні соціально-економічні трансформації у суспільстві проявляються змінами у соціальній та культурній сферах суспільства, що впливають й на інститут формування свідомості суспільства – освіту.

Освіта як потужний рушій розвитку суспільства стає об'єктом спеціальних досліджень різних галузей знання, а саме: філософії, економіки, педагогіки, психології, соціології, культурології, теорії управління, політики, права тощо (Сисоєва С. О., 2011). Необхідність всебічних і системних досліджень сфери освіти на основі інтеграції та об'єднання зусиль різних наукових галузей, спрямованих на вироблення найбільш ефективних особистісних та й суспільних освітніх стратегій, стає потребою часу.

В Україні почав розвиватися науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти – освітологія (Огнев'юк В. О., 2009). Як зазначає фундатор наукового напрямку – дійсний член НАПН України В. О. Огнев'юк, освітологія покликана розкривати спрямованість розвитку самого інституту освіти у напрямі набуття ним функції важливого цивілізаційного механізму розвитку, відповідального за випереджальне формування якостей людини, суспільного інтелекту та якості самих освітніх систем, покликана зосередитися на дослідженні сучасної освіти як цілісного суспільного феномену (Огнев'юк В. О., Сисоєва С. О., 2012).

В умовах глобалізації, євроінтеграції та інформатизації суспільства освіта перетворюється на один із вирішальних засобів формування людського капіталу, саме тому для цілісного дослідження соціально-значущих проблем розвитку сфери освіти

України вагомого значення набуває підготовка фахівців, здатних до експертно-консультативної діяльності в галузі освіти.

Ключові напрями розвитку сучасної освіти відображено у низці загальнодержавних документів: Законі України «Про освіту» (1991), «Про професійно-технічну освіту» (1998), «Про загальну середню освіту» (1999), «Про позашкільну освіту» (2000), «Про дошкільну освіту» (2001), «Про вищу освіту» (2002), Національній доктрині розвитку освіти (2002), Указі Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки (2012) та законодавстві Російської Федерації: Наказ Міністерства освіти і науки Республіки Татарстан № 1845/08 Про затвердження Положення про сертифікацію атестаційних експертів у сфері освіти Республіки Татарстан (2008), Федеральна цільова програма розвитку освіти Російської Федерації на 2011-2015 рр. (2011), Наказ «Про реалізацію заходу «Формування загальноросійського кадрового ресурсу провідних консультантів з питань розвитку системи освіти» (2011), Освітня програма додаткової освіти (підвищення кваліфікації) провідних консультантів з питань розвитку системи освіти Ростовського інституту підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки працівників освіти (2012).

Необхідність розв'язання зазначеної проблеми підтверджують дослідження вітчизняних учених: проблеми функціонування та розвитку освітніх систем у контексті глобалізації (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Луговий, В. Огнев'юк, М. Степко), філософських та методологічних засад експертизи (М. Алексєєв, О. Анісімов, С. Баронене, Г. Прозументова, А. Тубедський, Ю. Швалб, Г. Штомпель), науково-методичного забезпечення експертної діяльності (І. Драннікова,

Є. Стачева, Є. Усова, В. Ясвін), проблем експертизи педагогічних об'єктів (М. Браун, Д. Екіерт-Грабоська, Л. Кронбах, С. Лівінгстон, К. Міскел, Д. Олдрод, К. Росс, Дж. Тейлор), можливостей експертизи освітніх інновацій, освітніх систем (Л. Буркова, О. Новикова, Т. Новикова, Л. Подимова, В. Сластьонін, О. Шушпанова).

Водночас, аналіз змісту дисертаційних досліджень за останні роки засвідчив, що питання підготовки консультантів або експертів з освіти українські науковці не досліджували.

Підготовка провідних консультантів з питань розвитку системи освіти активно впроваджується у таких країнах, як: Російська Федерація, Великобританія, Германия, Іспанія та США. Особливої актуальності для нашої країни набуває досвід Російської Федерації, оскільки ця країна близька до нашої своєю історією та культурою. Варто зазначити, що у Російській Федерації було розроблено Федеральну цільову програму розвитку освіти на 2011-2015 роки (Постанова від 7 лютого 2011 року № 61), якою передбачено формування загальноросійського кадрового ресурсу провідних консультантів з питань розвитку системи освіти (Федеральна цільова програма розвитку освіти на 2011-2015 роки, 2011).

Головною функцією провідного консультанта з питань розвитку системи освіти є надання консультаційної допомоги різним категоріям осіб, включених в освітній процес: керівникам усіх рівнів щодо проблем вбудовування в загальний модернізаційний контекст розвитку держави, педагогам, які впроваджують нові технології та батькам (Чечель І. Д., 2012).

Практика Російської Федерації засвідчує, що найбільш ефективно дана функція реалізується за умови здійснення її фахівцем, що має досвід експертної діяльності. Експертиза – це поняття, що позначає рефлексію практики, реконструкцію того, що відбулося, виявлення істотного і розглядається як вид аналізу окремого дослідження, метою якого є співвіднесення уявлень про об'єкт з виявленими в результаті експертної діяльності характеристиками цього об'єкта.

У Російській Федерації провідними консультантами з питань розвитку системи освіти вважаються фахівці системи освіти різних напрямів (дошкільна, середня, вища освіта), що спеціалізуються з питань розвитку освіти на основі сучасних освітніх та управлінських технологій, які здатні (Про провідних консультантів з питань розвитку системи освіти, 2011):

- надавати консультаційну допомогу керівникам всіх рівнів з питань вбудовування проблем освіти в стратегію розвитку регіону;

- здійснювати консультаційний супровід і підтримку процесів розвитку освіти.

У Російській Федерації проводиться професійна підготовка провідних консультантів з питань розвитку системи освіти в умовах реалізації додаткових професійних програм, адресованих фахівцям, що мають достатній досвід в освіті та на рівні магістерських програм. Магістерські програми підготовки провідних консультантів з питань розвитку системи освіти реалізуються у таких вищих навчальних закладах Російської Федерації, як: Національний дослідницький університет ДОО ВПО «Білгородський державний університет», ДОО ВПО «Курський державний університет», ДОО ВПО «Пензенська державна технологічна академія», ФДАОУ ВПО «Південний федеральний університет» тощо. Додаткові ж професійні програми реалізуються в Новосибірському, Томському державному університеті, Санкт-Петербурзькому державному політехнічному університеті, Академії народного господарства при Уряді Російської Федерації тощо.

Враховуючи соціальну значущість ефективного розвитку сфери освіти в Україні, той вплив, який вона здійснює на економічний, політичний, соціальний, культурний розвиток держави, відсутність підготовки фахівців, здатних до експертної та консультативної діяльності в галузі освіти, а також враховуючи досвід підготовки провідних консультантів з освіти у Російській Федерації, постає необхідність дослідження проблеми підготовки провідних консультантів з питань розвитку системи освіти у

Російській Федерації.

Професійна діяльність провідних консультантів з питань розвитку системи освіти у Російській Федерації характеризується особливою відповідальністю фахівців перед освітньою установою та органами управління і нагляду у сфері освіти. Щоб сприяти розвитку і вдосконаленню системи суспільної та державної акредитації освітніх закладів професійної освіти з метою забезпечення гарантії якості освіти, експерт потребує довіри з боку всіх суб'єктів освітнього процесу, саме тому провідні консультанти з питань розвитку системи освіти для здійснення професійної експертно-консультативної діяльності мають відповідати ряду вимог. За основу візьмемо вимоги з Положення про сертифікацію експертів у сфері педагогічних вимірювань Томської області Російської Федерації. Тож *провідні консультанти з питань розвитку системи освіти повинні* (Положення про сертифікацію експертів в області педагогічних вимірювань у Томській області, 2012):

1. мати вищу професійну освіту, підтвержену відповідним документом державного зразка про вищу професійну освіту;

2. володіти спеціальними знаннями і досвідом у професійній сфері за профілем експертної діяльності;

3. знати інструктивні матеріали та методичні рекомендації з питань розробки та експертизи оціночних матеріалів, оцінювання екзаменаційних та інших робіт, порядок поводження зі службовою інформацією і персональними даними, вміти документально оформляти результати аналізу, проведеного в ході перевірки або експертизи;

4. володіти такими якостями:

- об'єктивність у винесенні суджень, відповідальність за результат своєї діяльності;

- здатність до проведення комплексного, всебічного аналізу діяльності за відповідним напрямом.

До *основних характеристик* експертів та провідних консультантів з питань розвитку

системи освіти російські науковці та практики зараховують такі (Касьянова О. М., 2011):

- компетентність – це ступінь кваліфікації експерта в певній галузі знань, яка визначається вченим ступенем та посадою фахівця. Крім того, для оцінювання компетентності пропонується використовувати такі показники, як кількість публікацій, кількість посилань на наукові праці експерта та ін. У практиці експертного оцінювання набуло поширення оцінювання компетентності за допомогою самооцінювання та оцінювання іншими експертами, так як вимірювання такої складної властивості, як компетентність, може бути реалізовано лише людьми;

- ставлення до експертизи – важлива з точки зору прийняття рішення про залучення фахівця як експерта. Негативне або байдуже ставлення спеціаліста до вирішення конкретної проблеми, велика зайнятість та інші фактори суттєво впливають на виконання своїх функцій експертами;

- конформізм – це підвладність впливу авторитетів. Ця якість виявляється у вигляді нестійкості власної думки, що може вплинути на результати експертизи;

- аналітичність і широта мислення – важливі характеристики експерта, особливо при вирішенні складних проблем. Спеціаліст, що має ґрунтовні знання, але якому притаманна «професійна сліпота» не може якісно вирішувати проблеми, які потребують погляду, що виходить за межі усталених уявлень;

- конструктивність мислення – це прагматичний аспект мислення. Експерт повинен надавати рішення, яким притаманна практичність. Урахування реальних можливостей вирішення проблеми дуже важливе при проведенні експертного оцінювання;

- властивість колективізму – особливо враховується при проведенні відкритих дискусій. Етика поведінки в колективі експертів у багатьох випадках суттєво впливає на створення позитивного психологічного клімату й успішність

вирішення проблеми;

- самокритичність експерта, що виявляється при самооцінюванні ступеня власної компетентності, а також при прийнятті рішення з досліджуваної проблеми.

Тож, можемо зробити висновок, що *консультативну діяльність мають проводити* особа чи група осіб, які компетентні в методології міждисциплінарних наукових досліджень, інших технологіях аналізу інформації в досліджуваній галузі; розуміють соціальний контекст і сутність об'єкта експертизи; вміють підтримувати взаємовідносини та співпрацювати з особами та групами осіб, що беруть участь в експертизі; володіють концептуальною схемою для інтеграції заданих вище характеристик.

Провідний консультант з питань розвитку системи освіти при проведенні експертизи об'єкту може відігравати різні ролі. Д. Гопкінз виділяє шість таких *ролей* (Гопкінз Д., 2003): описова (описування ситуацій та подій); комунікатор (передача інформації); роль судження (деякі моделі оцінювання потребують більшого ступеня розсудливості, ніж інші); прийняття рішень (сприяння їх прийняттю); сприяння (служує оцінюванню для розвитку дослідження); провокатор (глибоке дослідження для розкриття мотивів та виявлення корисної інформації).

Для здійснення консультативної діяльності провідним консультантам з питань розвитку системи освіти у Російській Федерації важливо розуміти завдання, які вони повинні вирішувати та співвідносити їх з напрямом діяльності, який виконується. Отже, провідний консультант повинен вирішувати такі *завдання відповідно до напрямів діяльності* (Про провідних консультантів з питань розвитку системи освіти, 2011):

- інформаційно-аналітична діяльність: збір, обробка та аналіз інформації про фактори зовнішнього і внутрішнього середовища об'єкта діяльності, змін у державній політиці в галузі освіти для проведення критичного аналізу проблемної ситуації та пошуку оптимальних варіантів її вирішення; збір, аналіз і оцінка ефектив-

ності можливих рішень та альтернатив, проектів, результатів діяльності різних суб'єктів; надання актуальної інформації, що сприяє прийняттю рішень з проблем, пов'язаних з політикою в галузі освіти та розвитком самої сфери освіти;

- дослідницька діяльність: критичний аналіз проблемної ситуації, виявлення протиріч, симптомів проблем, постановка проблем, побудова «дерева проблем» і визначення пріоритетів у їх вирішенні; критичний аналіз потенційних можливостей і загроз, оцінка альтернатив, розробка рекомендацій і прийняття оптимальних рішень, адекватних конкретній проблемній ситуації;

- проектувальна діяльність: цілепокладання, тактичне (ситуаційне) і стратегічне проектування процесів розвитку освіти; розробка проектів, програм спільної діяльності і планів діяльності; проектування різних форм взаємодії фахівців і консультанта; розробка конкретних рекомендацій та технологічних карт діяльності;

- організаційно-управлінська діяльність: участь у розробці та реалізації корпоративної та конкурентної стратегії організації, комплексу заходів операційного характеру відповідно до стратегії організації, а також функціональних стратегій (маркетингової, фінансової, кадрової); управління проектами на фазі їх планування та підготовки, координація діяльності протягом проекту, відповідальність за завершення проекту; створення команд, творчих груп, організація їх діяльності для здійснення конкретних проектів, видів діяльності, робіт, пов'язаних з процесами розвитку освіти; контроль діяльності підрозділів, команд (груп) працівників освіти, які здійснюють процеси розвитку; мотивування і стимулювання працівників освіти;

- педагогічна діяльність: проектування та організація різних навчальних, розвиваючих та діагностичних заходів, спрямованих на виявлення та усвідомлення актуальних проблем розвитку освіти, пошук ідей, оцінку власних можливостей та обмежень, побудова проектів можливих змін, експертизу отриманих результатів; проведення різних навчальних, розви-

ваючих та діагностичних заходів на основі використання сучасних освітніх технологій і алгоритмів роботи консультанта з дорослою аудиторією; організація рефлексії діяльності з розвитку освіти.

Наведені вище завдання, які має вирішувати провідний консультант з питань розвитку системи освіти, О. М. Касьянова розмежувала за класами (Касьянова О. М., 2011):

- діагностика – визначення прогалин і причин недоліків у роботі конкретної педагогічної системи та вироблення рекомендацій щодо їх усунення;
- класифікація – побудова ієрархії концепцій або об'єктів, визначення місця заданого об'єкта або концепції в цій ієрархії;
- прогнозування – передбачення поведінки педагогічної або будь-якої іншої системи на основі даних про її поточний стан;
- планування – побудова плану (програми) дій щодо вирішення будь-якого завдання;
- управління – контроль за станом складної системи та прийняття оперативних рішень щодо її зміни.

Висновки. З огляду на важливість дослідження розглянутої проблеми, можна стверджувати, що проблема підготовки провідних консультантів з питань розвитку системи освіти для розвитку освітньої системи України набуває важливого значення. Проблема формування системи характеристик провідного консультанта з питань розвитку системи освіти є складною, оскільки вони суттєво впливають на перебіг і результати експертно-консультативної діяльності. Ці характеристики мають враховувати професійні якості фахівця, можливі відносини між людьми, що впливають на експертизу та припускати безпосереднє їх вимірювання. *Перспективи подальшого дослідження* вбачаємо у визначенні ефективних методів відбору, оцінювання консультантів і комплектування експертно-консультативних груп.

Література

1. Гопкінз Д. Оцінювання для розвитку школи / Дейвід Гопкінз; [пер. з англ. Галини Вець]. – Л. : Літопис, 2003. – 256 с.
2. Касьянова О. М. Експерт в освіті: основні характеристики, методи відбору та оцінювання / О. М. Касьянова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: зб. наук. пр. / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 21 (74). – 504 с., – С. 78 – 86.
3. О ведущих консультантах по вопросам развития системы образования (результаты аналитического исследования), 2011 . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ou-link.ru/projects/files/o_ved_cons.pdf
4. Огнев'юк В. О., Сисоева С. О. Науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти – освітологія / В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоева // Креативна педагогіка: наук.-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – Вінниця, 2012. – Вип. 5. – 108 с. – С. 32 – 41.
5. Огнев'юк В. О. Філософія освіти та її місце в структурі наукових досліджень феномену освіти / В. О. Огнев'юк // Науково – методичний журнал «Шлях освіти». – 2009. – №4(54). – С.2-6.
6. Сисоева С. О. Освіта як об'єкт дослідження / С. О. Сисоева // Шлях освіти: науково-методичний журнал. – К.: Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Асоціація працівників гімназій і ліцеїв України. – № 2, 2011. – 48 с. – С. 5-11.
7. Федеральная целевая программа развития освіти на 2011-2015 роки, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fip.kpmo.ru/fip/info/13430.html>
8. Чечель И. Д. Эксперт-консультант по вопросам образования: особенности подготовки и направления деятельности / И. Д. Чечель // Сетевой научно-практический журнал «Управление образованием: теория и практика», 2012. – Вип. 3. – С. 82 – 85. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iuorao.ru/20120930/222-2012-10-02-08-55-39>

І. І. Трыгуб

ВИМОГИ ДО ПРОВІДНИХ КОНСУЛЬТАНТІВ З ПИТАНЬ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ У РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню питання підготовки провідних консультантів з питань розвитку системи освіти. Автор розкриває провідні характерологічні особливості, ролі провідних консультантів з питань розвитку системи освіти та провідні завдання відповідно до напрямів їх професійної діяльності, використовуючи досвід Російської Федерації.

Ключові слова: провідний консультант з питань розвитку системи освіти, експерт, експертиза, інформаційно-аналітична діяльність, освітологія.

И. И. Трыгуб

ТРЕБОВАНИЯ К ВЕДУЩИМ КОНСУЛЬТАНТАМ ПО ВОПРОСАМ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Статья посвящена исследованию вопроса подготовки ведущих консультантов по вопросам развития системы образования. Автор раскрывает ведущие характерологические особенности, роли ведущих консультантов по вопросам развития системы образования и ведущие задания, в соответствии с направлениями их профессиональной деятельности, используя опыт Российской Федерации.

Ключевые слова: ведущий консультант по вопросам развития системы образования, эксперт, экспертиза, информационно-аналитическая деятельность, освітологія.

I. Trygub

REQUIREMENTS FOR LEADING CONSULTANT ON THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN THE RUSSIAN FEDERATION

The article is devoted research of question of preparation of leading consultants on questions development of the system of education. An author expose sleading features, roles of leading consultants on questions development of the system of education and leading tasks, in accordance with directions them professional activity, using experience of Russian Federation.

Given the importance of the study of the problem, it can be argued that the problem of training leading consultants on the development of education for the development of the education system in Ukraine becomes important. The problem of formation characteristics leading consultant on the development of the education system is

difficult since the significantly affect the progress and results of the expert advisory activities. These characteristics are considered as a professional specialist possible relationship between people that affect the examination and to assume their direct measurement. Preparation of the leading consultants in the development of the education system is being promoted in countries such as Russia, Britain, Germany, Spain and the USA.

Keywords: leading consultant on questions developmen to the system of education, expert, examination, informaciyuno-analitichna activity, osvitologiya.

Рецензенти:

д. пед. н., професор, Сисоєва С. О.
д. психол. н., професор, Побірченко Н. А.

Стаття надійшла до редакції 25.09.13